

STAROZAVJETNI PROROČKI POJAM SPASENJA

Etimološko značenje

Dr Ljudevit Rupčić

Suvremeni pojmovi i izrazi spasenja, koliko god bili različiti, slažu se u isticanju punine kojom čovjek tek postaje potpun. I „salus” i „Heil”, na primjer, jednako ističu zdravstvenu komponentu čovjekove punine. Hrvatski izraz „spas” dolazi od složenice „s” i „pasti”. Taj glagol označava radnju kojom se stado vodi na pašu ili hrani. U pozadini je toga izraza uvjerenje da život dolazi od hrane i da nekoga „pasti” znači isto što davati mu i osiguravati sam život. Tu se smrt nazire kao zlo i opasnost po opstanak. Prijedlogom „s” označava se zajedništvo s nekim. Odatle su sv. Ćiril i Metodije izveli izraze „spasti”, „spas” i „spasitelj” i uveli ih u staroslavenski prijevod Sv. pisma, odakle su kasnije prešli u liturgiju i teologiju i u njima se udomačili do današnjeg vremena. Baš taj vid spasenja dobro odgovara pojmovima stada, paše i pastira koji su upadno prisutni u Starom zavjetu, a slikovito se odnose na narod Božji. Posebno je u „spasu” došla do izražaja misao evanđeliste Ivana o Isusu kao pastiru ljudi koji ne „daje” samo „život za ovce” (Iv 10,11) nego je još i „kruh koji silazi s neba i daje život svijetu” (Iv 6,33). Zato će Isus one koji taj kruh budu uživali „uskrisiti u posljednji dan” (Iv 6,54). Sam prijedlog „s” u složenicama „spas”, „spasenje” ili „spasitelj” označava zajednicu onih koje se izvodi na pašu radi hrane i života. Tim je također istaknuta zajedničarska strana spasenja, što je jedna od osnovnih značajki biblijskog spasenja.

Hebrejski izrazi koji odgovaraju „spasenu”, „spasitelju” i „spasti” vrlo su česti u Bibliji. Značenje im je vrlo široko, počev od profanoga, svakodnevnog, svjetovnog do tehničkoreligioznoga. Uglavnom, sam kontekst najbolje određuje njihovo značenje. Podloga je hebrejskim riječima u vezi sa spasenjem glagol „jaša” koji, u hifilu, znači „osloboditi”¹. Korijen toga glagola upućuje na značenje „biti širok”, „biti prostran”, „proširiti”. U pozadini toga stoji situacija koja bi se mogla nazivati „stiska”, „zatočenje”, „pritisak”, „ograničenje” i „zatvor”. Odatle je pravo značenje „jaša” upućuje na „oslobodenje” i „izbavljenje” (usp. Lk 12,50). Iz korijena te riječi potječe također i „Jehošua /=Isus/ (Dj 7,45; usp. Mt, 1,21. 25).

¹ B. Davidson, *The analytical Hebrew and Chaldee Lexicon*, New York, 1956, CCCLVIII.

Od drugih hebrejskih riječi najznačajnija je „gaal“ /=otkupiti/. Njom se označava radnja vraćanja na slobodu nekog čovjeka koji je u rodbinskoj vezi, ili njegova imetka koji je zapao u tuđe ruke. Pri tom je manje važno isplaćivanje novca, nego samo oslobođenje i povraćanje čovjeka ili njegova imetka u slobodne ruke. U tom slučaju spomenuti glagol znači isto što „izbaviti“ i „spasti“.²

OPĆENITOST SPASENJA

Spasenje je osiguranje čovjeku punog života i trajnog postojanja. Ono je, prema tome, cilj i ambicija svih religija, ideologija te duhovnih, društvenih, gospodarskih i humanističkih pokreta uopće. Jer, nitko od njih ne može i ne smije zaobići najveću potrebu čovjekovu za cjelovitošću života i egzistencije. Zbog toga i židovsko-kršćanska religija nosi na sebi snažan spasiteljski pečat. Ali, za razliku od svih drugih, ona se ne zaokuplja problemom pronalazjenja tehnika, „bilo mističnih, bilo etičkih, kojima se može postići spasenje“, više nego „proklamacijom činjenice spasenja“³ i načinom kako se ono pribavlja. Tim kerigmatičkim karakterom razlikuje se od svih drugih spasiteljskih religija i pokreta. Ona polazi od činjenice da „je Bog u aktualnoj povijesti spasio svoj narod od uništenja“⁴, i to sad ona navješćuje, nepokolebivo uvjeren da je to povijesno spasenje predznak, obećanje i jamstvo potpunog i konačnog spasenja koje će doći⁵. To je srž sadržaja i Staroga i Novoga zavjeta.

STAROZAVJETNA ANTROPOLOGIJA

Spasenje se u Starom zavjetu ne može nikako razumjeti bez poznavanja čovjeka koji je objekt spasenja. Antropologija kao posebna znanost o čovjeku raspolaze s više slika i predodžaba o njemu. O slici čovjeka ovisi način, oblik i dimenzije samog spasenja. Postoje razne i različite antropologije. Sve su one odraz čovjekova razmišljanja o sebi. Jedne antropologije polaze od statične a druge od dinamične slike čovjeka. Prema toj zadnjoj, čovjek je još nedovršen. On je povijesno biće koje ima ne samo prošlost i sadašnjost nego i budućnost. Zbog toga nije moguće do kraja predvidjeti i odrediti njegovu buduću dimenziju.

Biblijsko spasenje pretpostavlja semitskobiblijsku antropologiju, koja je kao i svaka druga antropologija poseban čovjekov odgovor na pitanje o čovjeku. Pitanja i odgovori sadržani su inače u pričama o nastanku čovjeka i pramitovima. Biblija nema sistematske ni teološke, a pogotovu znanstvene i filozofske antropologije. U raznim epohama povijesti duha nastajale su mnoge antropološke predodžbe. Što je čovjek mislio o sebi jasno je iz drugih biblijskih izjava o Bogu, Isusu Kristu, stvara-

2 Usp. A. Richardson, *Salvation*, u: *The Interpreter's Dictionary of the Bible*, vol. IV. New York 1962, 169.

3 A. Richardson, 168.

4 A. Richardson, nav. mj.

5 A. Richardson, nav. mj.

nju, životu, smrti, grijehu, spasenju i sudu. One suoznačuju razumijevanje čovjeka i njegov položaj.

Semitskobiljska antropologija zaokupljena je povijesnokonkretnim čovjekom. Prema njoj, on je živa i osobna cjelina koja se, s ozbirom na različite vidove, zove „basar“ (tijelo), „nefes“ (duša), „ruah“ (duh). To nipošto nisu čovjekovi sastavni dijelovi nego uvijek on sam promatran s različita stajališta^{5a}. U vezi s tim poimanjem spasenje i nespas moraju se odnositi na svega čovjeka, a ne samo na neki njegov dio. Zato Izraelac ne može, kao Grk, tražiti spasenje za „dušu“ nego za cijelog čovjeka. Upravo zato što ne rastavlja dušu i tijelo on ne može zamisliti čovjekovo spasenje koje ne bi obuhvaćalo i tijelo. Zato je razumljivo što je biblijsko spasenje snažno obojeno ovozemaljskim i povijesnim interesom. Ono se bezuvjetno odnosi na cijelog čovjeka u svoj njegovoj punini. Prema tome, spasenje samo duše, a ne i tijela, ili spasenje poslije smrti, a ne još prije nje, spasenje u vječnosti, a ne i u povijesti nije uopće biblijsko. Bilo bi krajnje vrijeme da se negativni utjecaj grčke platonске filozofije u tom pogledu što prije ispravi u duhu biblijske antropologije. Treba zato smatrati razumljivim što u Bibliji, posebno u Starom zavjetu, svjetovno ili netehničko spasenje neprimjetno poprima tehničkooreligiozno značenje, i što se povijesno spasenje prelijeva u eshatološko.

Nadalje, Biblija nikad ne govori o čovjeku u njemu nego o njegovu odnosu prema Bogu. Čovjek je određen postojanjem od Boga i pred Bogom ili otpadom od njega. Upravo stoga čovjek je otvoren, a ne zatvoren. Još se ne zna što je i u čemu je njegova potpunost. Ipak se iz tih osnovnih spoznaja o njemu može govoriti o njegovim osnovnim odrednicama i obvezi da ih se čovjek, kao slobodno i odgovorno biće, u svakoj povijesnoj prilici pridržava.

SPASITELJ

Na početku svega uvjerenja i vjerovanja u Starom zavjetu stoji činjenica da postoji spasitelj, i da je on sâm Bog. Starozavjetni pisci pripisuju Bogu svako izbavljenje od bilo koje nevolje i onda kada on to čini po drugima, kao npr. Sucima koji su uspješno izbavljali narod Božjom pomoći iz životnih opasnosti. Spasiteljska je akcija, posebno u Psalmima i Prorocima, pripisivana Bogu: „Blagoslovljen budi, Gospodine, iz dana u dan! Bog nas nosi, on je naša pomoć; Bog je Bog koji nam donosi spasenje. Bog, Gospodin, izbavlja nas od smrti“ (Ps 68, 20–21). „Otkupljenje“, koje se uglavnom odnosi na oslobođenje od neprijatelja i smrti, a vrlo rijetko od grijeha (usp. Ps 130, 8), također se pripisuje Bogu. Posebno je u Deuterioizaiji Bog naziva „goel“ (=otkupitelj) Izraelom (Iz 41,14; 43,14; 44,6.24,...). Bog inače drži neprekidno stražu nad Izraelom da ga sačuva od svakoga zla (Ps 121). On jedini izbavlja (usp. Ps 3,8; Jn 2,9). „On je litica našeg spasenja“ (Ps 91,5), snaga, utvrda i štit (usp. Ps 18,1–2). Povijest je spasenja povijest spasiteljske Božje akcije, bilo izravno bilo neizravno preko drugih ljudi

^{5a} Sa *Rudolph Pesch*, *Biblische Anthropologie*, u: *Herders Theologisches Taschenlexicon*, Bd 1. Freiburg 1972, 122–128.

koji su bili sredstvo u Božjim rukama. U Izraela je Bog jednostavno Spasitelj. Zato je Sin Čovječji Isus: Bog spasava. Budući da mu je to ime kao neka definicija, on je ne samo spasitelj u jednom času nego i zasnaga. To znači i za budućnost i vječnost. Iz toga jednakom sigurnošću izlazi da je on ne samo spasio i spašava, nego da će i u buduću spasiti svoj narod.

Izrael se susreo s Bogom u svojoj povijesti i doživio ga i prepoznao kao Spasitelja. Spasenje je povijesne naravi. Ono nije neka ideja ili „dedukcija teističke teologije, niti je zasnovano na nekoj tehnici mističke apsorpcije u božanstvo”⁶. Biblijski je credo izbrajanje spasiteljskih Božjih djela u povijesti izraelskog naroda. „Nauka je spasenja tvrdnja nečega što se dogodilo”⁷. Ona nije dana u filozofskim i teološkim rečenicama nego u povijesnim činjenicama kao Božjim zahvatima u povijest. Bog se, dakle, objavio u akcijama, a ne u rečenicama koje bi bile neovisne o akciji. I sama Božja ljubav, iz koje potječe spasiteljska akcija, nije logički izvod iz spoznatih Božjih svojstava ili Božje bti nego zaključak iz Božjih spasiteljskih akcija u prilog izraelskom narodu. Od tih su posebno značajni: izbavljenje iz Egipta, prolaz kroz Crveno more i zauzeće Kanaana. Oni su najviše utemeljili vjeru u spasenje. Ali i ostala povijest je tomu pridonosila. Zato starozavjetni izrazi kojima se označava stvarnost spasenja, bez obzira na sve razlike, polaze od životnog iskustva. Izbavljenje iz neke životne opasnosti doživljava se kao spas. On je jednostavno „ozdravljenje od bolesti, oslobođenje od zatočeništva, otkupljenje iz ropstva, pomoć u parnici, pobjeda u boju, mir nakon političkih trzavica i ratnih nevolja (Ps 7,11; 18,28; 22,22; 34,7.19 sl.; 55,17; 69,2; 86,2; 107, 33.19.28...)”⁸. Ne samo pojedinac nego i cijeli narod doživljavao je pojedine obrate u svojoj povijesti kao izbavljenje iz propasti. U njima je Bog „na spas” (Izl 15,2; usp. 14,13.30).

Promatrajući čovjeka u njegovoj povijesnoj konkretnosti, Stari zavjet ga nužno promatra u njegovu društvenom ambijentu, obitelji, plemenu, narodu, solidarna s drugim koji kao dionik zajednice doživljava Boga kao partnera. Prema tome, čovjek je zajedničarsko biće s Bogom i drugim ljudima. Iz toga slijede obveze ljubavi prema Bogu i bližnjemu, odgovornosti za druge i solidarnosti. Zato je i spasenje komunitarne naravi.

Osim svijesti o partnerstvu s Bogom postoji i svijest o čovjekovoj stvorenosti. To uključuje čovjekovu potpunu nemoć i ovisnost o Bogu (Post 1,26 sl). I po svojoj stvoriteljsko-dijaloškoj strukturi i po partnerstvu s Bogom čovjek se nalazi pred odlukom. On je takav da može zatajiti, kajati se, predati se i tako se ostvariti ili učiniti cijelim i potpunim. K tome, kao slobodan i odgovoran, on je zatajio i tako došao u suprotnost i prema sebi i prema Bogu. Stari zavjet poznaje, dakle, čovjeka kao grešnika (usp. Post 8,21; Ps 143,2...), jer je iz lažnog ponosa otkazao ljubav prema Bogu i bližnjemu. Prvih jedanaest poglavlja knjige Postanka govore kako je čovjek zatajio, i kako se grijeh proširio po cijelom svijetu. Stanje nespasa nije uvjetovano čovjekovom biologijom nego zloupotrijebljenom slobodom.

6 A. Richardson, 172.

7 Isto.

8 Ingrid Maisch, Heil, u: Herders Theologisches Taschenlexicon, Bd 3 Freiburg 1962, 209.

Izrael sve većim i dubljim poniranjem u savezništvo s Bogom otkriva više i dublje istine o sebi, Bogu i svom odnosu s njim. Iz Obećanja koja su dana u sklapanju Ugovora ili Saveza Izrael izvodi nadu u Spasitelja, vrijeme spasenja i uskrsnuća na nov život. Usporedo s produbljivanjem svijesti grešnosti (Jr 13,23) raste svijest i nada obnove srca i spasenja što je jedino može doći od Boga (usp. Jr 31,31 – 34), koji čovjeka osposobljuje da savršeno posluša Boga.

PROROCI

Snažnu svijest o spasenju stvorili su Proroci. Oni sa sobom donose jasniju misao o partnerstvu čovjeka s Bogom i suočavaju čovjeka s posljedicama i ujedno mu zaoštavaju odgovornost prema njima i za njih. Proroci prate izraelski narod od njegova rođenja i usmjeruju ga u svim krizama njegove povijesti. Njihova je snaga položena u djelotvornost Božje riječi. Proroci također imaju nepokolebljivu vjeru u uspješnost Božjeg „heseda“, milosrdne Božje ljubavi prema narodu. Oni gaje sigurnost ispunjenja Božjeg nauma koji stoji iza Božje riječi, izbora Izraela za Božji narod i Božjeg Ugovora-saveza s njim. Sve to Proroke dovodi do neizbježne tvrdnje o Izraelovu povijesnom spasenju.

Usporedo sa snažnim isticanjem dosljednosti Božje ljubavi i milosrđa sve više dolazi do izražaja vjera u uskrsnuće i eshatološko spasenje. Proroci su bolje osvijetlili Boga, čovjeka i njihov međusoban odnos. Zbog toga je spasenje postalo sveobuhvatnije, sigurnije i vječno. Bujanje tih istina radikaliziralo je vjeru u eshatološko spasenje. U vezi s tim Izaija svjedoči da je Jahve spasitelj za svu vječnost (Iz 45, 17).

Proroci su toliko produbili shvaćanje i razumijevanje implikacija Ugovora-saveza da su u tom našli razloge sigurnog, potpunog i posvemašnjeg spasenja. Na prigovore koji se nameću porazima i progonstvima u Babilonu Proroci otkrivaju razlog u čovjekovu grijehu, a ne u Bogu. Nije tomu uzrok Božja slabost ili nevjernost nego ljudska nevjernost. Grijeh odbija spasenje koje Bog uvijek nudi i najvećim grešnicima pod uvjetom obraćenja i pokajanja za grijeh.

Što god Proroci imaju više vjere u Boga sve je manje imaju u ljude. Postaju svjesniji da suverena Božja vlast nad Izraelom ne može biti uspostavljena bez ponovnog *stvaranja* i temeljne promjene historijskog Izraela. I, Bog će to učiniti, ali ne iz unutarnje nužde, nego jednostavno zato što je potpuno slobodan. On veli: „Moje veliko, kod pogana obeščašćeno Ime, koje ste vi među njima obeščaštili, ja ću opet posvetiti. I narodi – riječ je Boga, Gospodina – upoznat će da sam ja Gospodin kad se na vama pred njihovim očima pokažem svetim” (Ez 36,22). I dalje također veli Izraelcima: „Ne činim ja to zbog vas – riječ je Boga, Gospodina – to znajte! Pocrvenite od srama zbog vašeg vladanja, ti kućo Izraelova!” (Ez 36,32).

Proroci imaju snažnu i nepokolebljivu vjeru. Nju ne mogu utrnuti, pa ni oslabiti grijesi, izdaje naroda. Unatoč padovima u povijesti izraelskoj, Proroci ne mogu vjerovati da će njezin kraj biti propast nego spasenje, otkupljenje i preobrazba izraelskog naroda. Zbog toga se izraelska povijest, kao okosnica povijesti čovječanstva, ne vrti u krugu, niti se okreće nazad, niti svršava katastrofom. Ona neminovno, unatoč svim ljudskim promašajima, vodi u stanje spasenja i mira. Na po-

vijesti procvjetava spasenje, a ne smrt. Zato je židovska povijest sveta povijest, jer je stvara Bog Spasitelj. Odatle i zanos moljenja vjerovanja koje se zapravo sastoji u izbrajanju povijesnih događaja u židovskom narodu. Njih je učinio Bog „za nas i naše spasenje”, kako to svjedoči i kršćansko vjerovanje.

Značajka je židovsko-kršćanske religije da je historijska, a njezino spasenje općeljudsko. Tu su istinu otkrili baš Proroci. Što je Bog učinio, u pogledu spasenja, jednom naraštaju odnosi se i na sve ostale. Jednako je to učinio svima (Ponz 26,2–10). Čin izbavljenja, tako reći, ostaje djelatna i uspješan kroz svu slijedeću povijest naroda za koji je izveden. U biblijskom pogledu, dakle, to nije puki događaj prošlosti nego nešto što je stalno prisutno i djelotvorno u životima onih koji to slave riječju i sakramentom. Spasenje, izvedeno jednom zauvijek za cijeli narod, prisvaja svaka obitelj i pojedinac kad na nj pristaju u zahvalnosti (/Izl 12,26–27; Ponz 6, 20–25; 26,1–11; Iv 6,53–58/; 1 Kor 10,16–17; 11,23–26).

Proroci otkrivaju da je Izraelovo spasenje osigurano izlaskom iz Egipta i ratificirano Ugovorom—savezom na Sinaju. Božji čin spasenja u Crvenom moru bio je aktivan u svoj povijesti izraelskoj. „On je kontinuirano spasenje, izbavljenje Božjeg naroda... i bit će dovršeno u konačnom otkupljenju naroda Božjeg na kraju vremena, na dan stvaranja novog neba i nove zemlje.”⁹ To je posebno jasno istaknuto u Deuteroizaiji. Povijesno otkupljenje obećaje i najavljuje eshatološko. Spasenje kao eshatološki događaj znači više nego budući događaj ili buduća stvarnost. „Eshatološka je stvarnost ona koja je čak sada stvarna, prisutna i djelatna, a istodobno još nije ostvarena, i uopće učinjena vidljivom ili konačno dovršena.”¹⁰

Proroci jasno ističu razlog spasenja. Bog spasava narod jer je Bog *pravedan*, a ne zato što je narod pravedan (usp. Ponz 9,4–6). Bog to čini „radi svoga svetog Imena” (Ez 36,22–32). On ne može zaniijekati sebe i svoju narav pa poništiti Ugovor—savez. Premda je narod nevjeran svome obećanju, Bog neće i ne može biti nevjeran svome obećanju u pogledu naroda. Zato će spasiti Izraela: „Ja, ja sam — veli on — koji radi sebe brišem tvoje prijestupe, ne mislim više na tvoje grijeh” (Iz 43,25). Bog „je pravedan Bog i spasitelj” (Iz 45,21). Još davno prije sv. Pavla Deuteroizaija je najavio da Bog ljude spašava po vjeri, a ne po djelima ljudskim. *Pravednost* se Božja objavila u Kristu (Rim 1,16–17; 3,25–26). Spasenje je, dakle, korolarij Božje *pravednosti*, a ne plaća ili nagrada za ljudske zasluge.

Upoma, sveopća, gotovo prirodna i hotimična ljudska grešnost ispriječila se pred čovjekovim spasenjem te ga učinila, s ljudske strane, nemogućim. Proroci vide izlaz jedino u spasenju koje bi bilo istodobno *novo stvaranje*. I stoga su ta dva pojma u njih sinonimi. „Spasiteljski je čin nužno čin stvaranja.”¹¹ Deuteroizaija drži da otkupljenje uključuje novo stvaranje. Spasenje i poistovjećivanje stvaranja i spasenja Proroci su vidjeli u Jahvinoj pobjedi nad Zmajem (Tijamatom) gdje jači stvara red u kaosu. U Proroka je, posebno u Deuteroizaije, stvaranje svijeta čin

9 A. Richardson, 172.

10 *Isti*, 173.

11 *Isto*.

Božjeg spasenja i kao takav tip Božjeg otkupljenja Izraela iz Egipta. Vjeran sebi, Bog stvoritelj jest Bog spasitelj. Kao što je stvaranjem pobijedio kaos i uspostavio svijet, novim je činom stvaranja otkupio Izraela iz Egipta čudom u Crvenom moru (Izl 15,1–12; Ps 77,11–26; 114...; usp. 51,9–11; 43,14–16).

Misao otkupljenja kao novog stvaranja postala je zajedničkom novijim knjigama Starog zavjeta. Otkupljenjem Izraela iz Egipta ili Babilona Bog nanovo stvara Izrael. Odatle, ne samo u Proroká, misao novog Izraela, novog svijeta, novog neba i nove zemlje.

Proroci, posebno Deuteroizaija, Hagej i Zaharija, izjednačujući spasenje sa činom stvaranja pokazuju da je jednako nemoguće da čovjek sam sebe spasi koliko sebe i svijet stvara. Oni već unaprijed osuđuju svako čovjekovo samospasenje. Ujedno je izjednačenjem spasenja sa stvaranjem označeno da spasitelj ne može biti nitko drugi nego sam Bog. „Ja, ja sam Jahve – veli Bog – i osim mene nema spasitelja” (Iz 43,11; usp. 45,21; Hoš 13,4). Sam Bog izbavlja Izraela (usp. Izl 3,8). Deuteroizaija počinje isticati novog Mojsija kojeg će Bog podići kao sredstvo spasenja Izraelaca iz sužanjstva. Ime mu je Sluga Jahvin. On trpi poput Mojsija za grijehе svoga naroda i odnosi njegove grijehе (usp. Iz 52,13–53). On, Sluga pravedni, svojom patnjom i poslušnošću čini mnoge pravednima (usp. Iz 53,11). On kao drugi Mojsije ima istu ulogu u izbavljanju Izraela iz sužanjstva kakvu je imao i Mojsije u izbavljanju iz Egipta. Taj je Sluga Jahvin pomazan Jahvinim duhom (usp. Iz 42,1; 48,16) da proglasi i ostvari otpuštenje sužnjeva. Spasenje je postignuto Božjom pravednošću, a ne ljudskim djelima ili zaslugama.

Svojom dijagnozom ljudi Proroci vide da su svi ljudi grešni, nevjerni Ugovoru–savezu. Stanje je takvo da ga ljudi ne mogu sami sobom nikako popraviti. „Sino ve sam odgojio – veli Bog – i podigao, ali se oni od mene odvrgoše” (Iz 1,2). „Što sam još mogao učiniti svomu vinogradu što mu nisam učinio?” (Iz 5,4). Proroci su zbog toga sigurni da će Izrael stići sud kao primjerna kazna: propast Sjevernog kraljevstva god. 722. i Judina kraljevstva god. 587. Taj je sud uspostava pravde. Provođitelj toga je sam Jahve. Sud osuđuje Izrael na političku smrt i figurativan povratak u Egipat.

Dublje shvaćanje Ugovora–saveza Proroke uvjerava da on uključuje također i milosrđe i smilovanje, ili „hesed” (=milost, vjernost, pobožnost). Osnovna je značajka Saveza vjernost. To je ono što život u zajednici čini pravim životom. „Hesed” upotrebljava Hošej: „Zaručit ću te sebi dovijeka, zaručit ću te u pravdi i pravu, u nježnosti i ljubavi” (2,21). „Zaručit ću te sebi u vjernosti, i ti ćeš spoznati Jahvu” (2,22). U Hošēja, Jeremije i Deuteroizaije „hesed” prelazi granice klasičnog Ugovora–saveza. Oni mu tom riječi daju novu kvalitetu. Još bolje, oni je zapravo otkrivaju. Njom je Ugovor–savez preobražen (usp. Jr 3,12; Hoš 11,8 sl; Iz 54,7–8). Staro shvaćanje Ugovora–saveza pretpostavlja odnose koji se odmah ruše čim jedna strana, odnosno čovjek, postane nevjeran. Novootkrivena kvaliteta Ugovora–saveza sastoji se u tom da Bog može i hoće narušene odnose opet uspostaviti, to jest stvoriti. Ugovor–savez sa „hesedom” ne svršava drukčije nego s ponovnim stvaranjem. „Neka brda nestanu – veli Bog – neka se brijezi uklone, ali moja ljubav neće nikad od tebe otići, i moj Savez mira neće nikad biti otklonjen, kaže Gospodin koji ima milosrđa s tobom” (Iz 5,10). Tu je „hesed” trajna

vjernost i odanost Božja prema narodu. „Ljubio sam te vječnom ljubavi, zato sam ti tako dugo sačuvao vjernost /hesed/” (Jr 31,3). Posebno su Proroci od 8. do 6. st. promakli shvaćanje Ugovora—saveza. Oni su bili nepokolebljivi u vjeri u djelotvornost i uspješnost „heseda”, u bezuvjetno ispunjenje Božje riječi, izabranja i Saveza. To ih je i dovelo do pojma i stvarnosti konačnog otkupljenja.

S druge strane, Proroci su imali krajnje nepovjerenje u čovjekovu vjernost. Zato im je ostala jedina mogućnost spasenja u ponovnom stvaranju i promjeni srži historijskog Izraela. To Bog čini iz ljubavi i milosrđa, a ne zato što bi na to bio nečim prisiljen. „Ne činim — veli on, — dome Izraelov, zbog vas nego radi Imena svetog svojega, koje vi oskvumste među narodima među koje dodoste... Tako ću vas sabrati iz svih naroda i skupiti iz svih zemalja. Poškropit ću vas vodom čistom da se očistite. Očistit ću vas od svih vaših nečistoća i od svih kumira vaših. Dat ću vam novo srce; nov duh udahnut ću u vas. Izvadit ću iz tijela vašega srce kameno i dat ću vam srce od mesa. Duh svoj udahnut ću u vas” (Ez 36,32; usp. Iz 48,11). Vjera u Boga svladala je nevjeru naroda.

Posebno je Izaija zaslužan u pronicanju Ugovora—saveza s Izraelom. Prema njemu, Božja pravednost nije bitno kaznene naravi nego spasiteljske i u pojmu i u funkciji. „Sud nije nikad u sebi kraj nego vrlo potreban da otkupljenje učini mogućim”.¹² Izaija, naime, kaže za Boga: „Ja hoću ruku svoju pružiti na te. Hoću tvoju trosku lužinom očistiti i otkloniti sve tvoje olovo” (Iz 1,25). Odatle vjera: „Ostatak će se vratiti” (Iz 7,1 ssl). Jeremija je u tom pogledu jednako jasan: „Dolaze dani — riječ je Jahvina — u koji ću s domom Izraelovim i domom Judinim sklopiti nov Ugovor—savez, ne kakav bijaše Ugovor—savez koji ja bijah s vašim ocima sklopio kad ih uzeh za ruku da ih izvedem iz Egipta. Oni su taj moj Ugovor—savez prekršili... Ja stavljam svoj zakon u njih i pišem ga u njihovu srcu. Ja ću biti Bog njihov, a oni će biti narod moj... jer ja ću im oprostiti njihovo bezakonje i neću se više sjećati grijeha njihova” (Jr 31,31—34). Također je s tim u vezi scena sa osušenim kostima i njihovim oživljavanjem (Ez 37,10—14). Proroci znaju da totalnost egzistencije pripada Bogu i da njezin sadržaj ne može biti bez budućnosti.¹³

ZAKLJUČAK

Profetizam je jasno uočio četiri elementa spasenja koje je Bog unio u izraelsku povijest: izbavljenje iz Egipta, uvođenje u Obećanu zemlju, natrag u Egipat i konačno otkupljenje. Spasenje u Prorokâ ne samo što poprima drugi oblik nego i druge, dublje dimenzije. Ono se poopćuje i produhovljuje (usp. Jr 31,7.31 ssl) i od strane Božje nema nikakvih uvjeta ni prepreka. A od strane čovjeka potrebno je obraćenje (usp. Iz 30,15; Jr 4,14). Potpuno spasenje narod će Božji postići na sudnjem danu. Proroci su još više istakli da je središnja tema Biblije spasenje i da mu

¹² B. D. Napier, *Prophet*, u: *The Interpreter's Dictionary of the Bible*, New York 1962, 916.

¹³ Usp. B. D. Napier, 918.

je autor sâm Bog, te da su sve druge teme k njoj okrenute, s njom povezane i njoj podređene: pomirenje, izbavljenje, otkupljenje, opravdanje.

To sve daje snažan pečat biblijskoj religiji i od nje čini religiju spasenja.

LITERATURA

Eichrodt, Walter, *Tehologie des Alten Testaments, Teil I.* Göttingen 1960.

Kraus, Hans – Joachim, *Die Biblische Theologie. Ihre Geschichte und Problematik.* Neukirchen–Vluyn, 1970.

von Rad, Gerhard, *Theologie des Alten Testaments, Bd I* München 1957.

Isti, *Theologie des Alten Testaments Bd. II* München 1962.

Rahner, Karl. *Grundkurs des Glaubens. Einführung in den Begriff des Christentums.* Freiburg, Basel, Wien, 1976.

Scharbert, Josef, *Die Propheten Izraels bis 700 v. Chr.* Köln 1965.

Schillebeeckx, Edward, *Christus und die Christen. Die Geschichte einer neuen Lebenspraxis.* Freiburg, Basel, Wien, 1977.

Isti, *Jesus. Die Geschichte von einem Lebendem.* Freiburg, Basel, Wien, 1975.

Wolf, Hans Walter, *Anthropologie des Alten Testaments,* München 1973.

ZUSAMMENFASSUNG

Im Artikel wird der alttestamentliche prophetische Begriff vom Heil dargestellt. Im AT wird als Fachausdruck für das „Heil bringen“ das Verbum „jaša“ (יָשָׁא) gebraucht. Den atl. Heilsbegriff können wir erst im Zusammenhang mit der atl. Lehre vom Menschen (die atl. Anthropologie) verstehen. Diese Anthropologie versteht den Menschen im dynamischen Sinn: der Mensch ist unvollendet. Gott wird ihn vollenden (in der Zukunft). Die atl. Verfasser betrachten den Menschen aus verschiedenen Aspekten, einmal als „basar“ (בָּסָר) d. h. Körper andersmal als „nefeš“ (נֶפֶשׁ) d. h. die Seele, andersmal wieder als „ruah“ (רוּחַ) d. h. der Geist usw. Mit diesen Begriffen ist der ganze Mensch erfasst. Es besteht also nicht nur das Heil der menschlichen Seele, sondern das Heil des „ganzen“ Menschen (auch des Körpers). Die ganze Bibel spricht vom Gott als Heilsbringer, als Retter. Besonders stark entwickeln diese Idee die atl. Propheten. Sie sprechen von der Partnerschaft zwischen Gott und Mensch. Sie entwickeln die Idee von dem eschatologischen Heil.